

MAGYAR-ROMÁN SZEMLE.

SZERKESZTI: MOLDOVÁN GERGELY.

A ROMÁNOK NEVEI A KÖZÉPKORBAN.

a) Arabia, Romániának epikai neve.

A költői géniusz legjellemzőbb szépsége, hogy a különfélések között létező, kapcsolatot képletekben szemléltesse.

Bassarabia és Arabia névbeli hasonlatossága ily alkotásnak motivuma volt.

Az oklevelekben, krónikákban, a középkori prózairodalomban schol és egyszer sem találkozunk Romániának arabizálásával.

Évvel kizárólag a fántázia műveiben találkozunk, és egyelőre:

1) Bolgár-szerb balladákban;

2) Niebelungenliedben;

3) A fekete fejek rébuszában, a mely tényleg, mint az egész heraldika, nem egyéb egy festett költeménynél.

A forrásoknak ezen sora „Arabia“-t úgy engedti tekintenünk, mint Havaselföldnek középkori epikai nevét.

Valóban, mihelyest ugyanazon eszme a képzelem köréből ki akar lépni, a népnyelvben helyet foglalandó, azt látjuk, hogy csak fele értékben tartja fenn magát.

Igy Dusán István ezárnak 1350 tájból való szerb *crisovuljában*, vagy Kézai Simonnak XVII. századbeli magyar krónikájában, a Havaselföldiek *feketéik* (negri)nek maradnak, de ők nem többé arabok, hanem tatárok, vagy pedig kúnok, azaz: Bass-arabia elvész, a mely per excellenciam a név költészetét képezte.

Egy prózaibb, kevésbé utánozhatóbb és a valósághoz közelebb álló átmenet mutatkozik nekünk Kara-Iflak-ban, a mint az Ottománok (törökök) minket nevezni szoktak, vagy Kara-Ulag-ban, a mint a mongolok hívják.

Itt nem csak hogy az arabok nincsenek, a kik nélkül Bass-arabia meg-

szünik a képzelődést éleszteni, de nincsenek sem a Fekete-tatárok (Negri-Tatari), sem pedig a Fekete-kúnok (Negri-Cumani), hanem egyszerűen csak: *Negri-Romän* „Fekete románok.“

Egy és ugyanazon viz, de a melyből hosszú folyás következtében a forrásnak költői járulékai hiányzanak.

b) Kara-Iflak, Kara-Bogdan és Mauro-Vlachia nevek.

A XVI. században, első ízben telepedvén le a török Európában, a Balkán hegység és a Duna között összeütközésbe jött a hatalmas és háboruskodó Bass-arabok fejedelemségével.

Már 1370 tájban a legpositivebb történelem, egy fejedelmi *crisov* és egy pápai bulla, a havasalföldi sást mint győzött tünteti fel szemben a török félhold hatalmával.

I. Murát, a görögök, szlávok félelme, oly hatalmasan veretett meg Vladislau Bassarabu-tól, hogy Rómaig ment el a hire. ¹⁾

Az első kérdés, a mely hatással kellett hogy legyen a törökre nézve ezen ördögös havasalföldiekkal szemben, természetesen az volt: kik ezek és hogy hívják őket? Hasonló kérdést csakis talán szerb vagy bolgár szomszédjainkhoz intézhettek, a kik közelebről ismertek, és a kikkel magok a törökök a földrajzi

¹⁾ *Diploma Ladislai Vaivoda*, az 1372 Fridvaldszkj-ban 83, és Fejér, IX. 4. 477.: »cum exercitu nostro viriliter contra saevissimos et infideles Thorcus — ipsosque invadendo etc. Baritz, Transilvania V. 87. a kiadó tévedése következtében, ezen okmány két kivonatban van közölve, mintha két különböző okmány lenne. *Bulla Urbani in Magaz. Ist.*, III. 131: *impios Turquos catholicae fidei hostes pro Dei et praefatae sedis reverentia persegueris, et tuos reputas inimicos.*»

fekvés következtében előbb ismeretségben voltak.

A bolgár-szerbek felelete, a melyet saját szempontjuk parancsolólag diktált: Ezen emberek *Vlach*-ok, azaz egy törzsből valók a többi román népekkel; a mi pedig nevöket illeti *Tzrni-Arapi*, *Czerni-Tatare*, *Arapi-Tatare*, „Negri-Arabi“ „Negri-Tatari“, „Arabi Tatari“ hivatnak.

A bolgárok és szerbek, bolgár és szerb minőségükben, nem felelhetek más-kép, mert máskülönbén meghazudtolták volna azon elnevezést, a melylyel ők maguk illettek minket a krónikákban, oklevelekben, szóval a középkori délszláv irodalmi emlékeiben.

Egyszer *vlachok*, *Negri-Arabik*, *Arabi-Tatari*-k név alatt beajánlva, a törököknek nem maradt egyéb hátra, minthogy tetszésök szerint felhasználva ezen neveket, ezeknek alapján egy török nevet koholjanak részünkre.

Még Ázsiából ismerték igen jól az igazi arabokat és tatárokat, úgy hogy lehetetlen volt minket azokkal összetéveszteni, mint a mint ez megengedve volt a szerbeknek és bolgároknak, a kiknek a távoli keletről szóló tudósításaik általában nagyon hiányosak voltak és majdnem mindig mesés színezettel.

A törökökre nézve mi nem lehetünk sem arabok, sem tatárok. Ime tehát mint esik el magától kettő a négy név közül. Semmi sem akadályozza azonban a törököket a maradék fenntartására nézve, t. i. a *Vlachi* és *Negri* neveket illetőleg.

A havasalföldiek *vlach*-ok; a havasalföldiek *Negri*-k (feketék); következőleg; a havasalföldiek *Negri-Vlachi*-k; *Kara-Iflak*,

Kara törökül negru-t (feketét) jelent; *Iflak* pedig egy orientálistus *Vlachu* helyett, mint lett *Braila*-ból *Ibraehu*, *Snilu*-ból *Izmail*, *Szkutari*-ből *Is-Kenderie*, *Stefanu*-ból *Istifan*, stb. Ily módon logikailag is érthető Havasalföld régi török nevének titkos származása, a melyet Leunclavius a románság gabonájának fekete-ségével kommentál¹⁾, a halhatatlan

¹⁾ *Annales Sultanorum*, Francof, 1596, in. f. Pandectae, p. 46: „a frumento nigro, cuius est ager ille feracissimus.“

Cantemir pedig, minden áron egy erőszakolt megoldást akarván biztosítani, nem restelt egy hamisítást is elkövetni! ¹⁾

A XIV. század vége felé a törökök észreveszik egy második dunai állam létezését, a mely közletről alapított volt a mármarosai Bogdán által.

Ugyanazon nyelv, ugyanazok a szokások, ugyanazon kinézés lévén itt is, a törökök nem tudták mint különböztesék meg Moldovát Havasalföldtől, ha nem az alapító személyneve által.

Igy tehát párhuzamban a „Negri-Románi“, *Kara-Iflak*-okkal szemben, a török nyelvben előjönnek a „Negri Bogdani“, *Kara-Bogdan*-ok.

És csakis a török nyelvben!

1350—1400 közt a konstantinápolyi pátrárchai szék, elsőízben lépvén viszonyba a politikai szinpadon nagyon fiatal Moldovával *Μωροβλχία* nak nevezi, azaz *Neagră-Vlachia*, vagy pedig épen *Arabo-Vlachia*, ha tekintettel leszünk *μαυρος-maurus*-szónak acquivocitására.

Rövidebben szólva, mindazt, a mit fennebb a bolgár-szerb költészetben *arabizálva*²⁾ láttunk, nem is szólva itt a Niebelungok énekjéről, rendre-rendre szláv-

¹⁾ A *Chronicul*-ban, II. 83. az író beismeri, hogy a törökök Moldovát nem nevezik *Ak-Iflak*, azaz Fehér-Vlachia-nak; a *Beschreibung*-ban azonban, p. 36., elfelejtvén előbbi állítását: egészen ellenkezőről biztosít, azaz hogy Moldovát törökül: „*Ak-Iflak, dass ist weisse Walachen, im Gegensatz von Kara-Iflak, den schwarzen Walachen, welche die Einwohner der Walachey sind*“ Cantemirnek latin eredetijében *Descriptio Moldaviae*, ed. Papiu, Bucur. 1872, in 8-0, p. 2: Turcae enim, cum propter finitimas in Europa occupatas provincias saepius in Moldaviam castra moverent, *Moldaviae primo Ak Ulach nomen indiderunt.* Egy egyszerű koholmány egy antitezis kedvéért! *Ak-Iflak* nem létezik s nem létezett soha Romániának török nomen kláturájában. In *Geschichte d. osm. Reichs* p. 67. Cantemir még tovább megy, azon kronologikus szörnyüséget állítván, hogy a törökök Moldovát előbb nevezték *Ak-Iflak*-nak, mint *Kara-Bogdan*-nak! Ez utóbbi névnek már a XV. sz. második felétől való létezéséről, lásd lejjebb Chalcocondylas szövegét követő jegyzetben

²⁾ *Acta Patriarchatus Constaantinopolitani*, II. m. 404, 435, 444, 454, 461, 465, 468, 472, 487 495, 514, 516, 660.

ből török és görög fordítások útján, *Kara-Iflak*-á, *Kara-Bogdan*-á *Μαυροβλαχία*-ra változtak át, különösen a XV. sz. kezdetén.

c) *A dalmáciai morlachok.*

Μαυροβλαχία szó arra figyelmeztet, hogy egy százados hibát javítsunk ki. A dalmáciai régi elszlávított románok, de a kik e mellett mégis megőriztek egy néhány ősi etnografiai nyomot, mai napig *Vlachoknak*, szomszédjaik pedig *Morlach*-nak nevezik.

Az etimológiai pedantismus nem hagyta békében ezen *Mor*-szót

Napjainkban mind ritkábbak lesznek azon filologusok, a kik *Ardealul*-t *ardere*-ből, vagy *visforul* *vis fortis*¹⁾-ből akarják levezetni; azonban a homályos tudományos korszakban ilyenmű nyelvészeti bevezetések a feltudományosságnak mindennapi időtöltését képezte

A míg a XI. századbéli franzia krónikás Turpin komolyan vitatta, hogy *Fergus* nem más mint a latin *ferrum acutum*²⁾ addig a dalmáciai Diocleából való krónikásnak nem volt mitől tartania a XII. században, azt állítván, hogy a szláv *Morlach* görög *Μαυροβλαχία* = Fekete Valach-ból ered.³⁾

Mintha hallaná az ember Figarót: *A pédant, pédant et demi; vous parlez latin, je parle grec*⁴⁾

Konstantinus Porfirogenitus esászár az, a ki Diokleabeli Presbyter előtt legtöbbet beszél Dalmáciáról. Az odavaló latinokat ő mindenütt *Romani Popul*-nak nevezi.

A *Mor-lach* szó nem görög és nem lehet görög szó, hanem tiszta szláv szó.

Akárki meggyőződhetik erről, ha kezébe veszen egy földrajzi szótárt, a hol

¹⁾ *Selagiamu Mamalu de geografia*, Viena, 1871; in 8, p. 13. 67. — A szerző az előszóban a történelmet: »saját elemünknek» nevezi és igér: egy »nemzeti történelmet!» Isten mentse meg tőle!

²⁾ *De vita Caroli Magni et Rolandi* ap. Salvete, I. 377.

³⁾ *Anonymus Presbyter Diocleas* in *Schwandtner*, III. 478

⁴⁾ Egy hasonló alkalommal idézte *Palmerayer Fragn.* II. 462.

⁵⁾ *De administr. imperio*, p. 111.

látni fogja, hogy a Morlachok országa az adriai tenger hosszában nyúlik el, a tengerpartra rugván ki¹⁾

A görög *Παρθλαχία* a latin *Civitates maritimae* és a szláv *Pomorje* értelemben²⁾

A tenger az összes szláv dialektikusokban *more*-nak neveztetik.³⁾

Mor-lach jelent tehát *tengervidéki Vlachot*.

Mindazonáltal a Diokleabeli presbiternek paradoxonjameg is talált pártfogókra maguk a kritikai történetírás előkelőbbjei közt is, mint a minő volt Gebhardi¹⁾ vagy a szláv filologia korifeusai közt, mint a milyen Pirczek.²⁾

Oly nehezen tudnak elveszni az emberi észből az igen megvénült hibák!

Ezen a tárgytól való eltéréssel a Morlach nevet illetőleg, ezélünk volt útját vágni bárminemű velleitáshoz, a mely egy képzelt névleges kapocs következtében a dalmáciai *tengervidéki románokat*

¹⁾ *Bouillet* verbo *Morlaque*: »Petit pays d'Europe, sur l'Adriatique, entre la Dalmatie et la Croatie etc.«

²⁾ *Safarik. Slov. Star.*, 667.

³⁾ Már *Fortis Viaggio in Dalmatia*, Venetia, 1774, in — 8. t. i. p. 67 megjegyzi, hogy a Morlachok nevében a *mor* szó nem más, mint a szláv *more*, de azon egy. excentrikus *fellelére* megy át, a mi a *Vlach* szó jelentését illeti. Helyesebb *Levasseur, La Dalmatie ancienne et moderne*, Par. 1861 in — 8, p. 8: »Le nom Morlaque vient des mots slaves *more* ou *mor*, qui signifient la mer, et *Vlach*, qui signifie Italien; c'est comme si l'on disait: les Italiens maritimes.«

⁴⁾ *Gesch. der Reiche Dalmatien*, p. 468 »Ursprung der Morlachen. Auf dem Gebirge breitete sich ein fremder illyrischer Volksstamm aus, vermischte sich mit den bisherigen kroatischen Eigenthümern, und machte sich gewissermassen unabhängig. Dieser, welches wahrscheinlich aus der schwarzen oder kleinen (!) Walchey, Mauro-vlachia gekommen war, und daher von den Venetianer und Deutschen das Volk der Morlachen genannt ward etc.« folytatva, p. 469: »Ist es sehr wahrscheinlich, dass sie aus jener schwarzen Walachen hieher gekommen sind, entweder im zehnten Jahrhunderte da die Kumaner in Thracien fielen etc.« Csodálatra méltó eljárás, nem megírni, hanem föltalálni a történelmet, köszönet a sokszor ismétlődő *wahrscheinlich, entweder, oder* etc. szavaknak! — Nem is szólnunk Engel-ről, *Gesch. v. Serv.* 330; Du Cange. *Illyricum*, 145, etc.

⁵⁾ *Entstehen christlicher Reiche*, Wien. 1865. in — 8, p. 225: »Morlachen, welches Wort aus Maurovlach, schwarzer Vlache entstanden ist.

összefüggésbe helyezné az alsóvidéki *Fekete* románokkal.¹⁾

A történésznek szent kötelessége nemcsak az igazság kutatása, hanem a tévedés meggyógyítása, a mennyire ez lehet.

Tehát jól megjegyzendő, hogy az Adria-tengervidéki *Mor-vlach*-ok egészen más úton-módon nyerték nevüket, mint a dunavidéki *Μαυροβλαχία Kara-Iflak, Kara-Bogdan, Négra-Tátariá Négra-Comania, Négra-Arabia, Arabia* vagy *Bass-Arabia*.

Még van valami hátra.

d) *A black szó az északi germán nyelvekben.*

Találkozhatnak tudósok, a kiknek a Havasalföldi *feketeség (negréta)* és egy teuton szó közt valami hasonlóság tűnik fel.

A skandináv nyelvekben, a honnét aztán a angolokhoz vándorolt, a *blak, blac, blackr, blakket, black, bla* feketét jelent.²⁾

A skandinávok az arabokat, feketék jelentésben, *Blaki*, vagy *Black*-maniknak nevezik.³⁾

Könnyen lehetne tehát azt képzelni, hogy a németek *Araby*-nak nevezvén a dunavidéki Romániát, nemcsak a *Bass-arabok* dinasztiajának rébuszaira, hanem egyúttal a román nemzet rébuszára is *támogatják nézetüket*, annál is inkább, mert a középkori krónikák a legtöbb esetben előnyt adnak a *Blacki* alaknak a *Valchi*-val szemben.⁴⁾

¹ Már a XV. sz. ezt cselekszi *Tuberö, De rebus quae temporibus ejus in Pannonia gestae sunt*, Francof., 1603, in. 4. a hol Hunyadinak Havasalföldi származásáról beszélve, mondja; »quum paterno genere Geta esset, quam gentem, ab eorum asperiore cultu (?) commodiore ad componenda verba graeca voce Morovlachos, nostrates nuncupant.« A szerző dalmáciaiabeli volt. Az odavalók soha sem nevezték a dunavidéki románokat *Morov'achi*. Itt összetévesztik tehát a Havasalföldi (Muntenia) fogalom a Morlachi fogalommal.

² *Ihre, Glossarium Svo-Gothicum, Upsalae*, 1769, in f. t I. p. 197, voce *Black*.

³ *Geffroy Notices et extraits des bibliothèques ou archives de Suède*, Paris, 1856, in — 8, p 33: *Blaamen pour les Sarrazins.*

⁴ *Anonymus Belae, Endlicherben* 11.: «Blachi ac pastores Romanorum.» *Ibid.* 24—25: «Gelou quidam *Blacus*: . . Gelou ducem *Blacorum*. . .

Ezen mesterileg felállított épület azonban romokba dül egy masszív megfigyelésre.

A *Blak* szó fekete jelentésben skandináv eredetű, vagy talán épen angol, de a tulajdonképeni németek előtt soha sem volt ismeretes, s különösen a déliek előtt, a kiknél a *feketeség* fogalma mindig *schwarz*-zal lett kifejezve.¹⁾

Ime tehát a skandinávok *blak*-ja egészen kimarada román nomenklatura anyagjának köréből. Mint a pozitív történelemnek hívei, mi visszautasítunk bármiféle adatot, a mely nem alapszik a biztos forrásoknak tanúságán, a mely nem folyik ki logikai tényeknek hosszú sorából, a mely nem jelenik meg plasztikai világosságban a szellem előtt.

Térjünk át a románoknak török nevére.

Ibid., 40: Bulgarorum atque «*Blacorum*». — *Simon de Kéza*, ib. 96. *Blackis qui ipsorum fuere pastores . . .*

Ibid. 100: «cum *Blachis* in montibus confinii sortem habuerunt, unde *Blachis* commixti.» *Andreas Rex ib.* 422: «*Silvum Blacorum et Bissenorum etc.*» *Villehardouin, De la conquête de Constantinople* Paris, 1838, in—8, p. 64, 116, 127: *Johannis li rois de Blaquie et de Borgherie etc.* *Ibid.*, 117, 137, 142: *Johannis le Blak . . .* *ib.*, 157: *Li Comain et li Blac etc.* *Alberius Monachus, Chronicon* ed. Leibnitz, Lipsiae, 1698, in—4, t. 2. p. 439: *Johannicus Bulgariae et Blackariae Dominus.*

¹⁾ Érdekes *Tylor*-nak következő megjegyzése, *The early history of the mankind*, London 1870, in—8, p. 59.: «It makes no practical difference to the world at large, that our word to «rise» belongs to the same root as Old Gergma, *risan*, to fall, French *arriser*, to let fall, whichever of the two meanings may have come first nor that *black blanc, bleich, to bleach, to blacken*, Anglo-Saxon *blacc, blac* = black, *blac* = pale, white, come, so nearly together in sound. It has been plausibly conjectured that the reversal of the meaning of to «rise» may have happened through a preposition being prefixed to change the sense, and dropping of again, leaving the word with its altered meaning, while if *black* is related to German *blacken*, to burn, and has the sense of «charred, burnt to a coal» and *blanc* has that of shining, a common origin may possibly be forth coming for both sets among the family of words which includes *blaze, fulgeo, flagro* φλέγω, φλόξ, sanskrit *bhrág*, and so forth. But explanations of this kind have no bearing on the practical use of such words by mankind at large, who take what is given them and ask no question.»

e) *A Kara-Vlach név a szlávoknál.*

Fenntebb láttuk, mily módon keletkezett a *Kara-Iflak* és *Kara-Bogdan* feketét jelentő különféle epitetionokból egy szükségképi fejlődés útján, a mely epitetionokat fokozatosan sajátította el a szerbektől és bolgároktól a XII, XIII, XIV században az Olt vidéki fejedelmi dinasztájának *bass-arabismusa*-(*bass-arabismuha*.)

Más szóval, ezen *Kara* nem egyéb mint egy szlávizmusnak török kiadása. Persze, a filológiában megesis héba-hóba egy-egy furesaság is: a kölesön visszakérül a hitelezőhöz, de átváltoztatva az adós kamatja által. Egy példa. Az angolok századok óta használják a francia *bougette* szót, a mely szó *kozékát* jelent s a melyet ők *budget*-re változtatnak át, és alig 179) tájban adják vissza a franciáknak, a kik megelégedtek azt szóról-szóra elfogadni angol alakjában.

Körülbelül ilyen módon vettek át idővel a törököktől a bolgár-szerbek, az eredet tudatának nélkülözésével, talán többet, mint a mennyit előbb a törökök tőlök vettek volt.

A XV. század elejétől fogva a dunántúli szlávok, török járom alá kerülve, ezer és ezer török szóval, sőt egész frázisokkal rakták meg nyelvüket az uralkodók szótárából.

Az orosz, lengyel, cseh nem tud értekezni a szerbbel, vagy bolgárral, különösen a gyakori orientalizmusok miatt.

Igy a 9.0 lapot magában foglaló *Karadzit* szótárában nem találkozunk talán egygyel sem, a melyen ne lenne öt-hat-török szó.

Egyebek közt ott találkozunk a *Kara-Iflak*-ból keletkezett *Kara-vlach*-hal, vagy *Kara-vlâ*-val és *Kara-Bogdân*-nal.

A szerb éneкли:

„Dmitar uze zemliu *Karavlaszku*
Karavlaszku i Karabogdanzsku“¹⁾

A bolgár hasonlóképen:

„Da szetame zemia po krajina ;
Da szetame zemia *karavlaszka* etc.“²⁾

¹⁾ *Karadzit, Lex*, 264.

²⁾ *Miladinovitsi*, 203.

Egy annyira törökös öltözet alatt sem a szerb, sem a bolgár nem volt képes többet folismerni, ma a prózaias *Kara*-nak szláv derivációját, a melylyel énekesek nem egyszer helyettesítették régi népballadúikban a *Tzrni-Arapi*, *Czerni-Tutare*, *zemiaarapinsku* etc. szavakat, egy elsődleges korszaknak költőies maradványai.

Ránk nézve pedig nagyon fontos dolog, hogy ne veszítsük el szemünk elől ezen lényeges krónologikus megkülönböztetést: *Arabia* 1400-ig és *Kara-vlachia* vagy *Kara-bogdania* 1400-tól fogva.

f) *A mongol Kara-Ulag név.*

Két századdal előbb, mielőtt a törökök ide beütöttek volna, 1240 tájban, Havaselföldnek lakói már ismeretesek voltak a mongolok előtt *Kara-u'ag* név alatt, a mint a híres keleti krónikás *Rasid* mondta nekünk, a ki 1250—1300 között élt és *Ordâ kânnak* egy Erdélyből Romániába való beütését leírja.¹⁾

Erdélyben nem voltak szlávok, a kik közötték volna a mongolokkal, hogy a románok *Vlachi*-knek és *Negri*-knek is neveztetnek, a mint azt később a szerbek és bolgárok közötték a törökökkel.

Az értesítést más forrásból kellett kapniok: a szászoktól vagy magyaroktól.

Szászul a románok és Románia *Bloch*, *Blosche*, *Bleschland*, *Blöchsland*, *Blechliland* etc. neveztetik¹⁾ azaz *Vlag*-tól nagyon megszű álló alakok, minthogy a fenti törvények szerint *b* hang nem megy által közvetlenül *u*-ba. Következőleg keressük a magyaroknál, a hol valóban találkozunk *olâh* szóval, egy a mongol alakhoz nagyon közel álló alak, vagy pedig épen azonos az *o=u* és *g=h* egyenlet alapján.

Megjegyezzük tehát, hogy a *Bass-arabok*nak ezen a *feketeségnek* valóban ér-

¹⁾ *D' Ohsson, Histoire des Mongols*, La Haye, 18 4, in — 8 t. 2. p. b. 28.

²⁾ *Transchensfeld, Deutsche Fundgruben zur Geschichte Siebenbürgens* Kronstadt 1860, in 8, p. 55, 59, 120, 249, 251, etc. — *Seyvert, Proben der siebenbürgischsächsischen Sprache, Ungarisches Magazin*-ban, Pressbürg, 1787, in 8, t. 1. p. 264.

dekes manifesztációja eredete folytán egészen független a török *Kara-Iflak*-tól.

Mint hogy tudunkkal a magyaroknál soha sem létezett ezen konkrét forma *Fekete-oláh*, a honnét egyszerű fordítás útján, keletkezhetett volna a mongol *Kara-Vlag*, meg kell engednünk azt, hogy itt is a Dunántulival hasonló tünemény-

nek kellett lefolynia, és pedig a magyarok a románokat illetőleg két különböző elnevezést közölvén a tatárokkal, a genotikus *Vlach* nevet és a dinasztia *Negri* epithetont *Bass-arabi* értelemben, azok összekapcsolták aztán, ép úgy, mint a törökök.

Huszeru Bogdán

A ROMÁN NYELV TÁJSZÓLÁSAI.

A megleno-román ul-tájszólás.

Weigand dr. lipesci tanár, az 1889—90 évben több hónapig Macedoniában tartzkodván, a Meglen völgyben 11 egészen elszigetelt falura akadt, a melyekben 14,000 román lakik, a kik közül 3,900 Mahomed vallását követik. Ezek a Macedonoktól valamennyiben különböző idiomot beszélnek, a melyet Weigand dr. egy melléktájszólásnak tekint, a következő főbb jellemvonásokkal bírván: a hajlítást és szótárt illetőleg inkább a dacoromán tájszólás felé látszanak hajlani, a hangtant illetőleg pedig a macedo-román tájszólás felé. Mi egy aldialektusnak tekintjük, minthogy a tájszólások osztályozására a terület vétetett tekintetbe, és minthogy a legtöbb jellemvonásai által a macedo-román tájszólásához közeledik.

A szóban forgó lakosok vidéküket *Meglen*-nek nevezik (a szláv *meglen* szótól, a mely ködöt jelent), míg a nyelvet *vlaski*-nak nevezik. Weigand ur a nyelvet is a vidék nevével nevezte el. Azért, mi is, a szokásban forgó elnevezés szerint, megleno-románnak fogjuk nevezni.

Hangtani sajátosságok.

I. Magánhangzók:

1) Az *ă* és *î* (*â*) hangok nincsenek annyira megkülönböztetve, mint mi nálunk. Weigand ur mind a kettőt külön jeggyel látta el: *o*, a mely a hangsúlyozott *ă*-t és *î* (*â*)-t jelenti. és *o**, a mely

*) A Weigand ur által használt jel egy nagy *O* alatta kis *o*-val. Egy ilyen nyomdai betű hiányában, a látható jelt alkalmaztuk. A másik jel egy *o* job felől egy nyílt szöggel.

a hangsúlytalan *ă*-t és *î*-t jelenti. Azt mondja, hogy az ezen *o*-nak nagy hasonlata van az *oa*-val; lehet tehát *on*-féle. Példák: *gron* (griu = búza), *șorpi* șorpi = kigyók), *plonc* (pling = sirok); *moncom* (mîncăm = eszünk), *monco* (mînceă = esznek).

2) A hangsúlytalan *A*, a mely megfelel egy eredeti *a*-nak, vagy *e*-nek, például: *dap* (adap = itatok), *danc* (adaug = hozzáadok), *ut* (aud = hallok), *vem* (avem = birunk), *emo* (acum, Acum-ból = most).

3) A mi hangsúlyos *E*-nk, a melyet a következő szótagban *e*, vagy *i* követ, egy nagyon nyílt hang által van képviselve, a mely közel áll az *eu*-hoz: *vede* (vede = lát), *buréti* (burete = gomba). Ugyanezen hang képviseli a mi *eo*-nkat is: *séro* (scară = est).

4) A *p*, *o*, *b*, *m* után következő *e*, *i* hangok, a melyek a dakó-román tájszólásban *ă* és *î*-vá lettek, megmaradtak: *per* (păr), *spel* (spăl = mosok), *ved* (väd = látok), *pimint* (pămînt = föld).

5) Az *ș*, *ț*, *z* után következő hangsúlyos *e* és *i*, *o*-vá lesznek: *șot* (șed = ülök), *țon* (țîn = tartok), *uncolzos* (incălzese = melegitek); *uzoi* (auzii = hallék), *rușoni* (rușine = szégyen).

6) A *ț*, *i* által megelőzött *e* *o*-vá lesz a mely okból a nőnemű főneveknek többese egyenlő az egyessel: *vițe* (vițe = inda), *copitonio* (căpătie = fojfék)

7) A vég *e* a legtöbb esetben *i*-nek hangzik: *zoi* (zile = napok).

8) A vég *i*, miután a megelőző más-salhangzót befolyásolta, eltűnik: *deș* (deși = bárha, jóllehet), *ancaliț* (incăliei = koldusbotra juttatni), *fraț* (frați = testvé-

rek). Csak az *l*, *m*, *n*, *r*, után maradnak meg.

9) A vég *u* csak akkor maradt meg, ha azt egy folyékony vagy sziszteszegő által követett néma előzte meg: *negru* (fekete); *lup* (farkas).

II. Másalhangzók:

1) Az ajak hangoknak a máczedóromán tájszólástól elütő helyzetük van. A *p* és *b* nem változtak; a *v* megmaradt, midőn *i* követte, de *gi*-vé változott át, midőn *i* követte; valószínű, hogy valamikor *h* volt, de ma az *t*-ben enyészett el. Példák: P. *pert* (pierd = veszitek); B. *bine* (bine = jó és jól); V. *vin* (vin = bor), *giarmi* (vierme = féreg), *giato* (viață = élet), *gipt* (vipt = élelem); F. *ierp* (fierb-hierb = főzők), *ier* (fier-hier = vas), *ir* (fir-hir = szál).

2) A meglágyult *l* és *n* megmaradtak: *golino* (găină = tyúk), *goli* (goi = csupaszok), *ili* (fiu = [h] ili [u] = fiú, gyermek); — *vinio* (viie = kert), *colconi* (călcăiți = sarok).

3) Az *i* által követett *m* a legtöbb esetben nem lett *ni*-vé; találunk azonban néhány példát ezen átváltozással is, és némelykor kettős (double) alakokkal: *niere* és *niere* (merg = megyék), *nies* (miiez = bél, a kenyéréé etc.)

4) A *n* által megelőzött vég *d* kisik: *con* (când = mikor), *curon* (curind = azonnal, gyorsan).

5) Az *e* és *i* által követett *c* és *g* átváltoztak *ț*, *z*-vé: *țer* (eer = kérek), *țină* (cină = estebéd, vacsóra), *țépo* (ceapă = hagyma); *zenucliu* (genuchiü = térd), *ziner* (ginere = vő).

6) A másalhangzó, vagy *a*, *o*, *u* által követett *h*, *ü* által lett helyettesítve: *hor* (horă = hora, táncz), csak a *Kristos* (Krisztus) szóban maradván meg.

III. Csoportok:

1) A dakó-román vég *ie* csoport *io*-val van helyettesítve: *ilio* (fiie = lány), *fumelio* (familie = család), *ploaio* (ploaie = eső).

2) A kezdő *in an*-nal van képviseltetve: *antrep* (intreb = kérdezek), *antrec*

(intreb = egész), *ansor* (insor = házastok), *ampedic* (impiedic = akadályozok, megakasztok).

Alaki sajátosságok.

I. Nerek:

1) A himnemű főneveknek ártikulált formája *u*-val van (nem *l* vagy *lu*-val): *om-omu*. Többesben *li-ominili*.

2) A himneműeknek genitivusa hátrahagyott *li*-al képeztetik; sokszor azonban úgy a himneműeknél, mint a nőneműeknél elől tett *lu*-val képeztetett: *lu domnu*, *lu muliarca*.

3) Az egyes és többes dativus, úgy nő — mint himnemben, mindig *la*-val képeztetik: *la domnu*, *la domniilă*.

II. Igék:

1) A *sei*-ben végződő perfectusunk nálunk *ș*-ben végződik: *dauș* (adausei = hozzá adék), *fripș* (fripsei = süték.)

2) Az egyszerű multnak többese a következő alakokkal bír:

coleo-m vizu-m zisi-m durmi-m
colca-ț vizu-ț zisi-ț durmi-ț
colca-ra vizu-ra zisi-ra durmi-ra.

3) Az *I-ső* ige hajlításánál a kötő mód jelen idejének egyes és többes számú harmadik személyei *ă*-val végződnek, mint a többi három igehajlításbeli igék: *calcă* (calce = hogy lépjenek).

4) A végzett mult az egyszerű multtal van helyettesítve.

5) A jövő a *si* által követett kötő móddal képeztetik: *si port* (voiü purta = hordani fogok).

6) A conditionalis a félmulttal van helyettesítve: *aco vém pari* (dacă aveam = dacă ași avea-bani = ha lett volna, ha pénzem lenne).

7) Az *a fi* ige a jelentő mód jelenjében a következő alakokkal bír:

som, sam im
iș . . . iț
i, oi, aie sa, so.

8) A gerundiumnak nincs nyoma. Az egyedüli gerundiumi alak a *curon* = curind (azonnal) adverbiumban található meg.

Adamescu.

ROMÁN SZOKÁSOK.

A menyegző (Nunta)

A ha vasalyi szomszéd faluknak le gényei és leányai nyáron által egymást kölcsönösen meglátogatják a tánczban, a hol ismeretséget és barátságot kötnek. Egyik községnek fiatalsága mindig meghívja a más községbeli látogatókat, szüleinek házához, a hol itallal és étellel vendégléltetnek meg.

Hasonló ismeretségek köttetnek a közellévő vásárok vásárjai alkalmával, a hol a fiatalság ünneplőben felöltözve jelenik meg, hogy egymással találkozzanak és mulassanak.

Ha egy ilyen alkalommal egyik vagy másik legénynök megtetszik egy-egy ügyes és szépen öltözött lány, érdeklődni kezd iránta: ha vajjon jó nemzetségbeli-e, dolgos, gazdag és nincsen meg szive választottja, a kinek ő vagy szülei már szavukat adták volna.

Azért ha valamelyik legény, kinek a szive más faluból való lányra esett meg és a ki nőszülni akar, nagy körültekintéssel és megfontolással kérőbe (leány nézőbe), *la peșit* indul. Magával visz egy megbízható embert, jó beszédest és mestert a mi a kérést (*meșter înole peșitului*) illeti és megérkezvén a lány falujába, egy ismerőshez szállnak meg, a kihez ekkép szólnak:

„Testvér, *kérőbe* jöttünk, légy szives N. N.-hez (a lány atyja) elfáradni, *szán dékunkat (cugetul)* megmondandó.“

Az ismerős elfogadván a megbízást és a lány szüleitől azon választ hozván, miszerint azok várják őket, elindulnak mind a hárman és megérkezvén oda, miután előbb elbeszélgettek egyről-másról, a legénynek megbízott embere, az ugynevezett *leánykérő*, a ki a *lakodalomkor (ospet)* a *vőlegény udvarnoka (vornicul mirelui)* feláll és mondja:

„Testvérek! Ha bármennyit is elülnénk, utoljára mégis el kell mennünk. Adjuk elé tehát követségünket (să ne mǎdar solia) a miért jöttünk.

„A szent írásból, (*sânta scriptură*) hogy Isten megteremtette az eget és földet,

minden láthatót és láthatatlant és legutoljára megteremtette az embert is, a kinek, hogy ne maradjon egymagára a földön, társat is adott Éva őszanyánkban. Úgy tudván mi is, hogy kegyelmeteknek is egy szép és becsületes lánykájuk van bátorságot vettünk azt jelenlevő fiatalunk számára megkérni, hogy így ez által egy új családot alapítsunk.“

A lány atyja válaszolja:

„Ha Isten úgy akarja, Isten se gitsen!“

Az ismerős mondja a lánynak:

„Hugom, mi lovon jöttünk, menj ki és nézd meg nem oldódtak ki a lovak?“

Kimenvén a lány, ugyanesak ez mondja a legénynek is:

„Unokám, eredj te is, nehogy vagy egy ló megrugja a lányt.“

A legény és lány künt értekeznek egymással, megkérdezvén a legény a lánytól, ha tetszik-e neki, s miután egy vagy másképpen meggyőztek, visszamennek a szobába, a honnan aztán a legény a kéréssel és ismerősével azonnal az ismerős háza felé tartanak. Itt az ismerős és a *kérő* kihallgatják a legény véleményét, a ki, ha megtetszett neki a lány, újból kéri ismerősét, hogy menne el azonnal a lány szüleihez, megkérdezendő tőlük, ha megtetszett nekik is ő?

Az ismerős kedvező válaszzal térvén vissza, újból elmennek mind a hárman a leány házához, a hol a lány szüleitől megvendégléltetnek, kitüzvén ez alkalommal a napot is, a melyen a lány atyja vagy gyámja (*tutorul*) három megbízható ember társaságában a legény házához kell, hogy elmenjen látogatóba — *pe vedere*. A látogatás napján meggyőződ- vén a látogatók a legénynek jó módja és magaviselete felől, meghatározzák a legény szüleivel együtt az eljegyzés napját — *ziua credinței* — (lo- godna)

A kitüzött napon, a legény *kérője (peșitor)*, *násznapgyjai (nănași)* és két-három megbízható ember kíséretében a lány szüleinek házához megy, a hol az eljegyzés (*credința*) vagy a pap, vagy más

megbízható ember teljesíti, a ki a szokásos kinyilatkoztatások után a fiatalok gyűrit kieseréli.

Ezen formalitások bevégezése után az asztalhoz ülnek és kitűzik az esketés és lakodalom (*ospăt*) napját.

A lakodalomhoz való meghívást két, fiatalok közül kiválasztott *hivogutó* (*chiâmători*) teljesíti, egyik a menyasszony, a másik meg a vőlegény részéről. — A vőlegény ugyanesak barátai közül választ magának két vőfőlyt és egy lobogóst (*stegar*) is és ezek *komák*-nak — *cuscii* — nevezetnek.

A lobogót egy selyem kendőkkel és pántlikákkal díszített vékony fenyőág képezi, melynek lombjai közt zsinorok esüngenek le, míg a felső végén levő koronához egy csengetyű van kötve. Fogantyúja körül van tekerve gyapjuból szőtt övökkel — *brâne* — és fonatokkal — *brăcile*.

Az esküvő előestéjén a lány részéről meghívott két legény és több leány a menyasszony házához gyűlnek, a hol tánczolnak és repkényből koszorút fonnak, a melyet a menyasszony fejére tesznek, midőn esketésre mennek. A kapunál egy *ciuhă* (esühe)-nak nevezett 5 ölnyi magas póznát állítanak, tetején egy hamis fazékkal, míg a kaput szalmából sodort kötelekkel és a szekértől leoldott lánczokkal van keresztül kötve. Az esketés napjának reggelén, a nász-vendégek összegyűlnek a vőlegénynél, a honnan mindnyájan a menyasszony házához tartanak. Legelől halad az udvarnok (*vornicul*) veres pántlikákkal befönt sörényű lovon, a melynek homlokán egy veres bojtoeska esüng le. Az udvarnok borral telt kulacsot tart kezében. Egy sorban vele halad még két ember, a kik egy *pupăză*-nak nevezett kalácsot (*colac*) vesznek, a mely félméternyi hosszú alakban van fonva. A kalácsot vivők kalácsosoknak — *colăcari* neveztetnek és kik a *pupăză*-t a kapunál átnyújtják a menyasszony udvarnokának átadandó a fiatal királynénak, a ki a vele egykori lányok közt osztja ki. Ezek után következnek a násznagy, vőlegény és más meghívottak, a kik mind lovon ülnek. Régebben a vőlegény vállát,

lia ez előkelőbb családból volt, egy fehér és vékony posztóból készült hosszú köpeny-féle (*toga*) takarta, míg kalapjára (*peană de ban*), arany és ezüst pénzekből összealkotott bokréta főlét tettek. A menetet a szekér zárja be, melynek elől levő esatlóján — *ceglăul* a komák a zászlóssal foglalnak helyet, a szekér dorekán a násznagnő a nyoszó lányokkal és a hátsó esatlón — *ceglăul di'napoi* a zenészek. A szekeret 8—12 ökör húzza szarvukon kalácsokkal és keszkenőkkel, ezeket 4—6 *po-gănici* (hajtók) hajtja, kik hosszú ostarokkal nagyokat esattintanak. — A járompálcák és a tőpárile fenyűfából vannak, úgy hogy az ökrök és a szekér a fenyű galyak által be vannak boritva

A menyasszony házától nem messze a szekér megáll és az *udvarnok* (*vornicul*) a két kalácsos — *cei doi colăcari* kíséretében a kapuhoz megy, a hol a menyasszony udvarnoka — *vornicul miresei* várja egy *czipót* — *lipău* tartva kezében, a melyet maga a menyasszonysütött s a melynek hajában három kakas toll van be-szúrva.

A kapuhoz érve, a vőlegény udvarnoka — elkezdí:

Jó napot jó emberek!
Minő táncz, minő vigság
Minő dolog lehet ez?
Miért gyűltök ide össze
Kendtek, kedves testvéreim?
Mi sok világot összejártunk,
De ilyenre nem akadtunk,
Három napja, hogy jövünk,
Nem alszunk és széjjel tekintünk,
És ilyen elrendezett dolgokat
Még nem találtunk. —
A kaput átkötte lőtjük,
És egy hosszú *vesszőt* felállítva;
A kapu szalmával van lekötve,
A sokaság majd a fejünkre hág,
Szekér lánczával átkötte,
Hogy hiában járjunk,
És kenderből sodort kötelekkel,
Tán reánk volt vágyatok? stb. stb.

Igy folytatja aztán tovább rimes versben a többi előadni valóját is, t. i.

hogyan tanácsolja nekik, miszerint szeliden bánjanak velük, mert biz ők nem éhesek és nem félnek tőlük, jóllehet, hogy alig ketten-hárman vannak, mert még jönnek utánuk negyven lovas és 59 gyalogos, hogy majd mire visszatérnek legyen 100 a kerek szám (ide érti t. i. a mennyasszonyt)

Erre aztán a menyasszony udvarnoka válaszol szintén rimes versben. Előadja, mint kelt fel jókor a királynő, mint fűtt bele hatalmas kürtjében három irányban, mint gyűlt össze erre hatalmas és engedelmes serege, a mely mind *latin*törzsből való. Ennek befejezése után kérdi őket, hogy honnan jönnek s merre tartanak, hogy ily nagy lármát csapnak?

Erre ismét válaszol a vőlegény udvarnoka szintén rimes versben. Hogyha azt gondoljátok, hogy mi tolvajok vagyunk akkor előmutatjuk nagy peccsétű levelünket a királytól. Jöjjön és olvassa el az a ki *latinul* tud, a ki nem tud, az pedig jobb ha nem is jön el. De ne hozzatok elő ritka szakállu papot, hogy minket estig itt tartson, sem pedig bemázolt szakállút, ki el ne tudja olvasni a levelet, hanem egy orsó alaku szakállost, a ki olvassa rögtön most. Válaszképen várunk hat pohár bort, hat len keszkenőt, de a melyeket a menyasszony szőtt és nem a faluból kölesönkértek, mert ezen esetben a a miénk lesz a dicsőség, a kenteké a gyalázat.

Ezen mondóka bevégzése után a kalácsosok — *colăcarii* — átadják a *pupăza*-t (font kalács) a menyasszony udvarnokának átadandó a menyasszonynak, miközben a ház felé tartó udvarnokot a vőlegény udvarnoka megállítja és mondja neki mindig kötött beszédben: Kend uram bátyám! A mi fiatal királyunk meghagyta, hogy szobaitokat jól befűsítetek, a tálokat ételkekkel megtöltsetek, titeket pedig ne találjunk büszkélkedve. Lovai számára két, a karácsony böjtjében lekaszált szekér széna álljon rendelkezésére, emberei számára pedig két hordó bor, melyet február havában szűrtetek és egy szekér pálinka jól megrakva a fiatal király részére elkészítve.

Ilyen s hasonló tartalmu éles ellentétet mutató élezzel teljes versekben, a melyek mind a mellett a természetből és társadalmi viszonyokból vett szebbnél-szebb hasonlatokban bővelkednek, értekeznek egymással a két udvarnok (vornik), míg végre a vőlegény udvarnoka egész kíséretével beeresztetik a menyasszony udvarába. Mielőtt ezek bemennének azonban a menyasszony vornikja átadja a kakastollakkal kiezifrázott *czipót* a vőlegény vornikjának, a ki a szekerhez megy, a melyet háromszor megkerül a zászlós és a komák kíséretében. kiáltván:

„Éljen a fiatal király és királyné!”

Ime visszatérve ismét a menyasszony kapujához a vőlegény udvarnoka, ismét megkezd az említettem tartalmu dialogust, mindég kötött beszéd értendő. Majd miután négyszer-ötször is válaszolnak egymásnak, utoljára a menyasszony udvarnoka egy borral telt kulacsossal ráköszöntve, beereszti a vőlegényt egész kíséretével.

A bemenés alkalmával a vőlegény, násznagy, vagy más valaki a násznép közül le kell, hogy lőjje a pozán levő hamuttartalmazó fazakat.

A ház ajtaja előtt a menyasszony udvarnoka megállítja őket mondván, (már prózában):

„Kérlek, testvéreim, az udvarra beeresztettelek, de már a szobába be nem ereszthettek, mert ott hét öreg itéletet tart s nem zavarhatjuk meg őket.”

A vőlegény udvarnoka válaszolja:

„Kérünk testvérem, eressz be a szobába, mert mi adunk pénzt más ház építésére.”

Azon pillanatban néhány krajezárt ad a menyasszony udvarnokának.

Beérve a szobába, a vőlegény udvarnoka mondja:

Frate vornice din loc,

Să-ți dee D-zeu noroc,

Noi avem o dorire:

Să vedem craișoara inee voc-i?

Testvér helybeli udvarnok,
Adjon Isten szerencsét neked.

Nekünk van egy kívánságunk:
Hogy megtudjuk minő kedvben van
[a királynő?

A menyasszony udvarnoka egy 4-6 éves lánykát hoz elő; míg a vőlegény vornikja ezt kézen tartva mondja:

„Éljen, hogy nyomába léphessen (t. i. a menyasszonynak)!” és pár krajezárt adván neki folytatja:

Noaui ne trebuie altă
Mai bălătată și 'mpenată,
Cu cismă roșii încălțată.

Nekünk más kell
Szigorabb természetű és virággal di-
[szített,
Piros eszímával a lábán.

A menyasszony vornikja elmegy és a kamarából elővezeti a menyasszonyt, a kinek megjelenésénél, a vőlegényt kivéve, mind felállanak, a vőlegény vornikja pedig mondja:

„Jer felém, uram-asszonyom!”
„Élj sok boldog évet férjeddél!”

Megfogván kezénél és vornikájához szól: „Ime testvér! Midőn elő fogom kérni úgy add át, mint a milyen most.”

Azután valamennyien a templomba mennek, az esküvő lefolyása alatt a legények és leányok a templom előtt tánczolnak. Az esküvő után ismét visszamennek a menyasszony szüleihez.

Asztalhoz ülven, az asztal közepén helyet foglaló vőlegény vornikja mondja versben, hogy kérde van, miért gyülekeztek ide ezen vig helyre és mindenféle ételekkel megrakott asztalhoz. Majd a fiatal vőlegény helyett köszönetet, elsőbb az Istennek, majd összes nemzetének, rokonainak, szomszédainak és barátjainak, míg a vers végén *Miatyánk* elimátkozására szólítja az asztalnál lévőket. Az imádság után folytatja versben a pohárköszöntést, melyet a násznagy és neje, továbbá az egész gyülekezet egészségére üríti ki.

Ezután a meghívottak s a menyasszony rokonai az asztalra kezdik tenni

az ajándékokat (*cinstea*), annyit a menynyit mindenki akar és tehetősége megengedi, a menyasszony vornikja pedig mindezekért köszönetet mond, megemlítvén névlog minden ajándékozót és ajándéklát.

Az ajándékozás lefolyása alatt a vornik kihívja a fiatalságot tánczra, buzditva mondván:

Să eşim un pic la joc,
Din poteoave să dăm foc.
Să strigăm tot: hop, hop, hop,
La bute să-i punem dop.

Jerünk ki s tánczoljunk kissé
Patkónkból szikrákat hányva.
Kurjantsunk: hop, hop, hop,
A hordóra verjük esapot.

Ugyanezen időben a lányok bánatukban, hogy el kell vállalniok a menyasszonytól, bevezetik ezt egy kamarába, a hol leültetik egy székre, míg ők állva elkezdik siratni — incept a o *gogiă*¹⁾ versben, a melyben elbucszatják a virágoktól, a vele egykoruaktól. Továbbá mondják, hogy sirjon és ne is, inkább örvendjen annak, hogy elvette, a ki elvette. A kisebbik lánynak pedig mondják, hogy örvendjen, mert most a nagy lány a házban.

Ezután a násznagné belépvén a kamarába, a lányokat több darab ezüst pénzzel ajándékozza meg, mintegy a menyasszony kiváltásának díja fejében, a menyasszonyt pedig bevezeti a szobába, a hol a vőlegény udvarnoka jelt ad az indulásra, ezen a menyasszony udvarnokához intézett beszéddel:

Jubitul meu frate
Jubitor de frățietate,
Îți mulțămese
Și mult bine îți poftese.
De căte te-am rugat,
De toate mai ascultat.
După eum mi să pare,
Accasta odrasli ca o floare

¹⁾ Első nap, míg a násznagné a menyasszonyt nem fésüli és nem takarja be fejét, mint a menyecskenek, *gogiă*-nak neveztetik, a dalok, a melyeket elénekelnek, midőn esküvőre kísérik s midőn a szülei háztól eltávozik a *gogi* siratni neveztetnek.

Acum la a mánilor sărutare
 Se roagă e' un cuvânt de iertare
 Ca să-ve îndurați
 Cuvântul de iertare să-l dati.
 Am mai sta de *ura*
 Și multe am mai cuvânta,
 Dar mi'i frică eă vom insera.
 Lungă cale avem.
 Multe nu putem
 Să mai înșirăm.
 Deci acum voim să pornim
 Și tot binele vi'l poftim.

Kedves testvériséget
 Szerető testvérem,
 Köszönetet mondom
 És sok jót kívánok,
 A mire kértetek,
 Mind beteljesítve lett,
 A mint sejtem,
 Ezen virághoz hasonló fiatal hajtás,
 Most a kézesókolás idejében
 Bocsánatot esd:
 Miszerint kegyeskedjete
 A bocsánatot megadni.
 Elülnénk még unalomból
 És sokat beszélénk még,
 De félek, hogy beesteledünk,
 Hosszu út vár ránk.
 Sokat nem maradhatunk,
 Hogy szót szaporítsunk,
 Így tehát indulóba vagyunk,
 Nektek pedig minden jót kívánunk.

A vőlegény udvarnoka kér még a menyasszony udvarnokától két katonát is, a kik megmutassák az utat, nehogy eltévedjenek. A katonák a menyasszonynak két vőfélyje (*frați de mărșășă*), a kik a szekérre teszik ládáját, ruháit s más tárgyait s elkísérik őt a nagy apósokhoz (soerii mari) t. i. a vőlegény szüleihez, a hol a lakodalom befejeztéig maradnak.

Mielőtt a menyasszony felülne a szekérre, atyja egy-selyem kendővel begöngyöltött pohárba bort tölt, a melybe egy ezüst vagy arany pénzt dob be. A küszöbnél ráköszönt feleségére (a menyasszony anyja), ez pedig leányára (a menyasszonyra) és ez a vőlegényre, a ki a bort kiissza, szájában tartva a pénzdarabot, míg az udvarból kiérnek. A meny-

asszony atyjának kezét esókol, a ki átölve arezon esókolja, egy ezüst, vagy arany pénzdarabot adván neki, a melyet zsebkendőjének egyik szegletébe köt és miután valamit a fülébe sug elkiséri a szekérig. — Az elválásnak ezen jeleneit áthatja az embert, mert a kik ott maradnak, majdnem mind sirásra fakadnak.

A násznép rendbe sorakozva, a hogy jött volt, kalapjukat kezükben tartják, míg az udvarnok fenhargon *Mintyánkot mond*; megparancsolja a komáknak, hogy kurjantsanak és löjjenek, azután elindulnak és kurjantások és danolások közben a vőlegény háza felé tartanak. A szekérben a fentebb említett személyek mellé még három lány ül fel, a menyasszony barátnői, a kik elsiratják (*gogiesc*) és a két katoná, a kik a menyasszonyt és a szekérben levő vagyonát őrzik.

A nagy apósok (soerii mari) házához közeledvén, komák (*euseru*) kurjantának és a násznép lövöldözik.

Az udvarban egy fehér asztalterítővel befedett asztal van elhelyezve, az asztalon egy búzával telt tál és uj eseberke a melyben víz van, foglal helyet, míg Mogos vidékén az asztal mellett *armindean* is van felállítva. Az asztal főnél a vőlegénynyel rokon menyecskék állanak, a kik közül az egyik búzát hint, a *vornicul* (udvarnok), *stegarul* (zászlós) *euserii* (komák), *násznagyok nănași* és fiatal pár felett, míg a másik vízzel preczkeli be. Ez azután történik meg, miután az udvarba megérkezve az asztalt háromszor körüljárták. Ezután egyike a vőlegénynyel legközelebbi rokonságban álló egy járompálcát vesz ki a járomból, átadja a menyasszonynak, hogy azt a háztetön hajtsa által.

A nagy anyós (*soacra mare*) a szoba küszöbénél várja a menyasszonyt, a kit megölel, fehér vásznat tartván kezében, hogy ne fogja meg üres kézzel, arezon esókolja, fejére kalácsot tévén, a mely fölé még egy kovés búzát és sőt tartalmazó tányért (*tier*) is helyez és beeresztvén a szobába, újból körüljárják az említett sorban: egy e ezőra odahelyezett asztalt.

Némely vidéken, különösen a Fe-

hér-Körösön, a fiatal párt midőn az esküvőről jön haza, öreg asszony várja a küszöbnél vízzel telt új eseberkével, a melyből minden vendég megmossa kezeit megtörülközvéen egy új vászon törülközőn. Mindenik dob a eseberbe krajczárt, vagy hatost.

Miután vége lett a kézmosásnak a vőlegény és a menyasszony koszkentőt fűz a eseber fülein és így elviszik a esebert a kertbe egy oltóványhoz (*Oltouie*), a hol a vizet a tövinél kiöntik, a pénzt pedig a menyasszony koszkényéjébe köti.

A vőlegény egy galyat metsz le az oltóványból. Ezen lemetszés: *A szűznek az asszonyi osztályba való átlépését jelenti: (Trecerea virginii în statul femeilor măritate)* míg a viz kiöntése az oltóvány tövénél, a szülei birtok megmunkálását és annak egész haláláig való meggyőződését jelenti (*lucrarea moşiei parinteşti şi nepăraşirea ei până la moarte.*)

Az oltóvány mondja a nép, hogy a legény és leány közti köteléket, a házasság életet jelenti.

A menyasszony, midőn az asztalhoz a főhelyre ül, az asztalon lép keresztül, mondván: *férjem által olyan tiszteletben tartassam, mint a milyen tiszteletben tartatik az asztal — aşa se fiu ea masa de cinstită înaintea bărbatului*, a hová leül pedig egy fehér gyapju poszló darab tétetik annak a jelképeül, hogy az ezen házasságból származó gyermekek olyan fehérek, mint a gyapjú, és olyan szelídek, mint a júp. A nász vendégek a faluban lévő társadalmi rangjuk szerint ülnek az asztalnál és a vőlegény kalapjával fején — *mirele şine pâlăria pe cap*. A táncz nappal az udvarban, vagy esürben történik, míg éjjel a szobában.

Az asztal idejében az udvarnok felhívására elkezdik a menyasszony megajándékozását, adván ajándékképen: kalácsot, palacsintát, húsneműeket, vásznat pénzt stb., minden ajándékot pedig ki kell kiáltani az udvarnoknak megemlítettvéen az ajándékozó neve, például:

Cinstiţi mireni de la masă;
Bocri şi boereso,

Nánási şi nuntasi!
S'a rupt dealul,
Şi-a curs darul.
Anume N. N. cinsteşte
Pe mire şi pe mireara,
C'un colac de grâu curat
Impletit foarte minunat.

Tisztelt asztalnál ülő vendégek;
Boérok és boérnök;
Násznagyok és násznép!
Le szakadt a hegy
És lefolyt az áldás!
Névleg N. N. megajándékozza
A vőlegényt és menyasszonyt
Egy tiszta búzából sült kalácsossal
Nagszerű fonattal.

Igy megy ez végig minden ajándéknál.

Miután az ajándékozásnak vége van, éjfél tájban a menyasszony a menyecskéhez hasonlóan fonja be haját — *şi imperletoş*, kerül *in cosită* ea a nevestel, míg a násznagné a takaró kendőnek egyik szegletjét, a zászlós pedig a másik szegletét fogván, fejére helyezik az ugynevezett *postilatul* t (talán a magyar *patyolat*, minthogy ez rendszeren fehér kendő szokott lenni.) a komák pedig kurjantanak.

Mihelyt a menyasszonynak feje be lett takarva, a násznagné megparancsolja a zenészeknek, hogy huzzanak egy táncdarabot *egy hosszú mint a nyúl farka, mert kezdődik a menyasszony táncza pénzért — una lungă cât coada de iepure, căci începe jocul mireşii de bani*. Az udvarnok az asztal közepén foglal helyet, előtte egy tányér van elhelyezve, a melybe mindenki, a ki egyszer-kétszer megforogtatja a menyasszonyt, pénzt kell hogy tegyen.

A menyasszony tánczát elkezdi a násznagné, mondván:

„Hai fină să te joc, să vedem nu cumva eşti schioapă?”

»Jer, hogy tánczoltassalak meg, hadd lássuk vajjon nem vagy-e sánta?»

A násznagnét követi a násznagy

(*nuul mare*) majd utána a zászlós és azután minden vendég rendre.

Erre szünet következvén be, a másznagnő több asszony társaságában egy pinczébe vezeti le a menyasszonyt, (fină = sa:..), a hol leveszik a *potilatulă*-t (patyolat) és egy színes selyem keszkenővel *maramă* takarják le a fejét. Visszajövén a szobába, a táncz újból megkezdődik, de most tánczolhat a kívül akar, a nélkül, hogy fizetni kellene. — Ezen pillanattól kezdve kezdenek megérkezni mindenféle maszcurák, — *maşcare*, vagy *maşca*, a mint Benik vidékén nevezik, a kik nem mások, mint rendes kék öltözetben felöltözött és arczukat bemázolt falubeliek, a kik mindenféle pantomimikus és komikus tánczot tánczolnak. Midőn legjavában foly a mulatság, a menyasszony szüleitől két *terfari* (küldött, követ) érkezik meg, tudakozódni a felől, hogyan érkezett meg s hogy mulat az új pár, s miután ezt megtudták, azonnal visszatérnek a menyasszony szüleihez megvinni a jó hirt.

A menyasszonynak első éjjel nem szabad, hogy a vőlegénnyel háljon; az említett két katona, azúgynevezett menyasszony vőféji által őriztetik, a kik vele legközelebbi rokonságban vannak.

Másnap a *buzogány megerősítése* *întărire* a *buzduganului* — törtévéen meg, úgy déltájban az udvarnok, zászlós, komák, az új pár és zenész a másznagyok után mennek el, a kiket czeremóniával hoznak a lakadalomra. Ezen mulatságra a *terfarii*-k (követek) is eljönnek, élükön a menyasszony udvarnokával. A *terfarii*-k alatt a menyasszony által meghívott vendégek értendők, a kik első nap a menyasszony szüleinél mulattak.

Miután az asztaltól felkelnek, a vőlegény udvarnoka mondja:

„A fiatal király egy várba akarván behatolni, de nem lévén elegendő ereje, kéri a jelenlevőket, hogy tehetségük szerint adakozzanak, hogy így megerősítse buzogányát — *pre a' şi putea întări buzduganul.*“

A vendégek újból elkezdének adni ajándékokat; fa és agyag edényeket, vász-

not, keszkenőket stb., utoljára a vőlegény udvarnoka mondja:

„Arról értesültünk, hogy a menyasszony ökrök, tehének, méhek stb. körül forgolódott, mindezekből mit ajándékoznak a királynénak ?

A menyasszony udvarnoka vála-zolja:

„Azokból is adunk, de most a havason vannak, hanem ha onnét visszatérnek és megborjudzanak, kendteknek is adunk.“

Ezen válasz után a jobb módú vendégek elkezdének ajándékozni a fiatal párnak egy-egy méhkast, juhót, malaczozt stb. Ezen a módon az új család megalapítása biztosittatik.

Harmadnap a komák (*cuserii*) leszednek mindenféle dísz a zászlóról, a zászlósnak pedig lajtorja nélkül kell, hogy a esür — vagy háztetőre másszon fel, a melynek egyik szegletbe be kell hogy szurja azon fenyő darabot, a mely zászlógyanánt szolgált.

Végre a két *katona* udvarnokok és zászlósnak borral telt *kalacsokat* (*ploşti*) kalácsokat és más egyebet adnak, a melyekkel haza mennek. A fiatal pár hat hétig *nevăsta*-nak neveztetnek és az esküvőtől számítva a hatodik vasárnapon *látogatóba* (*pe vedere*) mennek a menyasszony szüleihez, ezen út a *nagyon hosszú útnak* — *calea prea mare* vagy *megfordított útnak* — *calea întoarsă* neveztetik.

Esküvő a fűzfánál és a falúsbirónál. — *Comunia la săleii şi comunia la juiele comunal.*

A havasoknak némely falujában régebben létezett az a szokás is, hogy ha valamely hajdon áldott állapotban volt, ezt két öregebb asszony egy sövényhez, vagy egy fűzfához vezették. Megérkezve ide, haját az asszonyokéhoz hasonlóan befönták, fejét betakarták és háromszor körül járták a fűzfát, mondván: „N. N. Istennek szolgálója megeskettetett a sövénynyel, vagy a fűzfával.“ Innen keletkezett az a közmondás, hogy ez, vagy az a lány a fűzfa alatt esküdött meg.

Offenbánya vidékén, ugyancsak a régi időkben, az *hibás lányok* — *setele greşite*, a falus birák által eskettettek meg,

a miért a falusiak azt mondták, hogy az olyan lányok a bírók által vannak *férjhez adva* — *măritate*, vagy *betakarea* — *învelite de birae*.

A hibás lányt egy falusi őr — *gornic comunal* hívta meg a birói székhez, a hol a bíró — *judete, két esküdt — doi jurati* és több őr — *mai multi gornici*, várakozott reá és itallal kínálván meg, szép szerivel megkérdezték: ki által hozatott ez állapotba? Ha megmondta, hogy kedvese valamelyik fiatal legény, akkor kitűzték a napot, a melyen a *betakarásnak* *învelirea* (imbrobodirea) és asszonyává kijelentésnek — *a declararea ei ca nevastă* kellett megtörténnie.

A kitűzött napon a kérdésben forgó lány az általa megválasztott, vagy a bíró által kijelölt násznagyok kíséretében megjelenve a betakarás és kijelentés — *învelirea și declaratiunea* megtörtént azon esetben is, ha a megidézett legény nem jelentkezett is.

Mindnyájan ünnepiesen valának felöltözve, maga a betakarás is ünnepélyesen történvén meg. Egy széken a szoba közepén ült a lány, a bírók pedig az asztalnál, a násznagnyné pedig haját az asszonyokéhoz hasonlóan fonta be, hasonlóan kötvén fel fejére a keszkenőt is. Ezen formalitás után, a bíró kijelentette: „minden ember tudja meg, hogy N. N. mától fogva asszony, és leendő gyermeke N. N.-ó“

A kijelentés után itallal vendégeskedtek, mint lakodalmak alkalmával, és a jelenlévő, vagy nem jelen lévő legényt arra kényszerítették, hogy vele a templomban is esküdjék meg; ha ellenkezett, köteles volt gyalázatát megfizetni.

Hasonló esetek, mint tudjuk, legutoljára Munesel községben történtek meg 1851- és 1854-ben, és ismerjük a kérdésben forgó személyek neveit is. (—).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CREANGĂ I.

Kevesen ismerték jól és kevesen méltatták úgy, a hogy kellett. A menynyire nyugodt és visszavonult életet élt, ép oly zajtalan halállal mult ki.

Mindazonáltal, Creangă magányában írt — nem sokat ugyan — de oly jól, hogy mindazok, a kik írói szándékkal lépnek föl, legalább a jobbak közülök ismerniök és tanulmányozniök kellene Creangát.

Valóban a román nyelv számos fázison ment keresztül, melyek közül az egyik furesább volt a másiknál; átjárta a görög és franczia szellem fúvallata, majd a latin purismuskak a sziklájába ütközött, míg végre mai állapotjába eljutott. Szerenesére volt egy néhány olyan román író is, a kik ki tudták kerülni e veszélyeket is és különösen az utolsót az említettek közül. Ezek közt foglal helyet Creangă J. is, a ki egy csodálatra méltó természetes szemléltetés útján ki tudta találni a nyelvnek tiszta forrását, a melyből mindenki merithet saját erejének megfelelőleg. Falun születve s életének nagyobb részét a falusi nép között töltve el, — a természettől élénk és beható értelemmel lévén megáldva, — minden esin-

ját-bínját ismerte a népnelvnek, élvezte ennek minden természeti szépségeit és így ezt mindenkinél jobban el tudta sajátítani és az elsajátítottat irataiban nekünk visszaadni, megmutatván ez által a követendő utat.

Előre becsátottuk volt, hogy Creangă J. keveset írt. A didacticus (tan) iratain kívül tisztán szépirodalmi művei mind közölve voltak a „Convorbiri“-ban, majd halála után két kötetben adattak a Șaraga testvérek által Jașii-ban; a *Povestile-meséket* tartalmazó első kötetet egy A. D. Xenopol úr tollából kikerült előszó előzi meg, valamint egy igen jó életrajzi vázlat Alexandrescu Gergelytől, mely életrajzi vázlat annál természetesebb és igazabb, a mennyivel Alexandrescu úr személyesen is ismerte Creangă-t; a második kötet az *Amintirile din copilărie* a gyermekkori visszaemlékezéseket, néhány novellát, költeményt és népmondásokat tartalmaz, a szöveg közzé nyomott nyolcz eredeti képpel Buicliu T. úrtól.

A mese gyűjtemény az övé és nem is az övé (t. i. a Creangăé). Az első kötetnek 11 meséje nem eredeti, mint például Hofman vagy Andersen meséi,

hanem népmesék. Creangă a népszájából gyűjtötte azokat, vagy jobban mondva azoknak magvát, a melyet aztán tetszése szerint fejtett ki és öltöztetett szép mezben. A ki legkevésbé is jártas a folklort illetőleg, azonnal észreveheti ezt. A *Harap-ull — fehér szerencsen* ről szóló mese például éppen száz lapon keresztül folytatódik. Az összes folklor irodalomban ez, mint hosszúság, az egyedüli. A mesének egy ilyen hosszúsága eléggé mutatja azt, hogy Creangă J. nem elégedett meg csak a gyűjtéssel, hanem a gyűjtött népmeséket tetszése szerint szerette kitoldani. — Következőleg, ha a népirodalomnak tanulmányozása szempontjából Creangă gyűjteménye bir is tudományos értékkel, mégis alantabb áll Ispirăscu és Stănescu gyűjteményeinél. Ezért azonban nem kell őt megrónnunk, mert az ő ezéja nem volt az, hogy nekünk egy folklorikus gyűjteménnyel szolgáljon, hanem egészen más. A ki Creangă-nak műveit figyelemmel olvasta el, az azonnal láthatta, hogy művei író cselekvésének kettős eszméjét látatják: az első, mely egyúttal a legjelentékenyebb és a melyik egész művein keresztül húzódik a nyelv művelése; a második pedig azon vágya, hogy bármenyire is föllebentse azon fátvult szemeink elől, a mely a nép lelkét és életét takarja el. Ezen két eszmétől vezéreltetett Creangă s csak sajnálnunk kell, hogy »nem akarta többé elbolondítani a világot az ő parasztságával = „să mai năucească lumea cu țăraniile lui,“ a mint szokása volt felelni azoknak, a kik *amintirite* = *megemlékezéseinek* folytatására unszolták.

Ha a mesék csak részben képezik Creangă szellemének sajátját, akkor tökéletes sajátját, életének egy darabját képezik az *Amintirile din copilărie* = *a gyermekkori visszaemlékezések*. Saját naiv és tréfás stílusával írva életéből 8 vagy 10 évet beszél el nekünk még pedig a gyermekorból „mert hisz ez az egyedüli vidám és ártatlan élet“ = *căci ea singură este veselă și nevinovată*. „Mit törődik azzal a gyermek, ha szülei az élet nyomorai felett gondolkodóba merülnek, ha azon tűnődnek, hogy mit hozhat a holnapi nap, vagy ha más nyomasztóbb gondok járnak át agyukat! A gyermek veszészején lovagolva azt hiszi, hogy a legkitűnőbb lovagnak egyikét üli meg, a melyen jókedvben száguldozik s éreztetvén vele korbácsát, nógatván s hajsolván azt minden erejéből, úgy hogy zúg bele a füle a hallgatónak és ha le bukik, azt hiszi, hogy lova terítette le a földre, a mi miatt egész haragját érezteti a vesszővel.

Ilyen valók én a boldog korban és ezért beszéli el nekünk ilyen előszeretettel gyermekkorát. Creangă rajongva szerette szülőhelyét és szíve mindig örömben uszott valahányszor reá gondolt a humluești szülői házra, azon kemény oszlopra a hová anyja bojtokkal ellátott spürgát kötött, a melyekkel a maesák el eljátszottak nap-hosszat, a túszejnek betapasztott azon kerületi fájára, a melyhez fogódzott, mikor jární kezdett, azon boglya kemenézére a hová elbujt, mikor a gyermekekkel bújosdit játszott és midőn rá gondolt más örömteli és varázsszal bíró gyermekjátékokra?“

Az első abc-öt Creangă saját falujában tanulta a „badița Vasile a Ilioiaci, dascalul bisericei, un holtei zdravăn, frumos și voinic“ = *az Ilioiaci Vazul bácsikától, a templom tanítója stb (kántora), egy ügyes, szép és megtermett legénytől*. De nem sokára katonának fogván el kötélellet Vazul bácsikát, az iskola tanító nélkül maradt. — Creangănak anyja pedig papot akart nevelni fiából, míg atyjának nem igen volt reménye, hogy valami váljék ezen „tigoare de băiet cobăit și lenoș de n'are părcehe“ páratlanul lusta és renyhe gyerkőzből. Végre Creangă-nak nagyatyja Broșteni-be küldte oskolába, a honnan azonban nem sokára visszatért Humulești-ba. Alig 1852. ment tanulni a Neamțul városában lévő uri iskolába, a hol tanárja volt tisztelendő Isaia Duhu „jó ember, midőn jó kedvében volt.“ Róla mondja el Creangă,¹⁾ hogy egyszer nagyon búsan érkezve meg a Neamțul zárdából, a gyermekeknek a hármasszabályt illetőleg a következő példát adta fel:

— Ha egy jogtalanul elvett pará (pénz krajezár-féle) száz jogosan szerzetet emészt meg, akkor hat ezer lei (franc) (egy évi fizetésem), a melyet Neoni ház főnök jogtalanul visszatartott, hány jogosan szerzett krajezárt fog megemészteni a Neamțul zárdától? — Huszonnégyezer millió krajezárt, tisztelendő atya, vagy hat-százezer lei-t, válaszolá a táblánál lévő.

Nem sokára erre Isaia tisztelendő atya csak úgy jól elnadragolván Creangă-t (dandu-i „puiu de băte așa din senin“), ez elhagyja az oskolát, s arra veszi rá az atyját, hogy a fálticeni catecheticus iskolába küldje; itt is inkább időtöltésből, mintsem a könyvszeretete miatt tartózkodott; elosztatván ezen iskola, Creangă ismét visszatért Humulești-be, a hol 1855 őszéig maradt, midőn szülőinek nógatására hajtvva újból iskolába kellett mennie.

¹⁾ Amintire p. 76.

(Folytatása következik.)